

A YEAR OF TENSIONS: ROMANIA, THE JEWISH QUESTION, AND BRITISH DIPLOMACY IN 1867

Larisa-Izabela Iacob
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *The year 1867 was a turning point for the Romanian state, which was striving to consolidate its national identity while navigating complex internal and external challenges. The issue of Jewish emancipation became central to both domestic politics and international relations. Ion C. Brătianu's controversial circulars, aimed at restricting the presence and economic activities of Jews, sparked criticism at home and abroad. The tragic drowning of Jews accused of "vagrancy" in Galați escalated tensions and brought Romania under intense scrutiny from the Great Powers, especially Britain. Prominent Jewish figures, including Adolphe Crémieux, Francis Goldsmid, Lionel de Rothschild, and Sir Moses Montefiore, engaged actively in defending Jewish rights, using diplomatic and parliamentary channels to pressure Romanian authorities. Montefiore's visit to Bucharest in August 1867 became a milestone in the history of Jewish advocacy, striking a delicate balance between Romania's desire for sovereignty and the international demand for tolerance and equality.*

Keywords: *Romania 1867; Jewish Question; Brătianu; Montefiore; British diplomacy*

Anul 1867 a fost definit de transformări semnificative pentru statul român, aflat într-un amplu proces de consolidare națională. În acest context al consolidării, problema emancipării evreilor a devenit un subiect de dispută atât pe plan intern, cât și în cadrul relațiilor internaționale ale României. Deși autoritățile române urmăreau să își afirme suveranitatea și să își contureze propriul model de stat național, Marile Puteri, în special Marea Britanie, au exercitat presiuni constante pentru respectarea drepturilor minorităților, în special ale evreilor, situația devenind și mai tensionată în momentul în care organizațiile evreiești au început să transmită semnale de alarmă, referitoare la situația coreligionarilor din teritoriul românesc.

Problema statutului evreilor din România a fost dezbătută atât în plan intern, dar și internațional, deoarece evenimentele petrecute în anul 1867, au generat numeroase reacții, atrăgând atenția autorităților britanice. Punctul culminant a fost reprezentat de circularele lui Ion C. Brătianu, care ocupa funcția de Ministru de Interne și al Finanțelor la momentul respectiv, adresate prefectilor din mai multe districte. Cele mai cunoscute dintre aceste circulare au fost emise la 21 martie/2 aprilie, 7/19 aprilie, 24 aprilie/6 mai și 7/19 mai 1867¹, deși Brătianu nu a specificat direct faptul că cei vizați sunt evreii, ele au fost percepute ca un îndemn la antisemitism, ecoul fiind unul mare atât în țară, cât și peste hotare². Prin prima circulară erau vizate persoanele străine „lipsite de acte, de domiciliu sau ocupație”³, mai mult decât atât le era interzis să arendeze hanuri și cârciumi, dar și stabilirea la sate. Marea problemă a acestei circulare a fost aceea că din excesul de zel al prefectilor ea nu s-a aplicat doar celor nou veniți care nu dispuneau de acte, domiciliu sau ocupație, s-a aplicat inclusiv unor evrei care fuseseră născuți pe teritoriul țării⁴.

Președintele Alianței Israelite Universale, Adolphe Crémieux, scria Lordului Stanley la 7 iunie 1867, reproducând textul unei astfel de circulare, datată 27 aprilie (stil vechi), prin care Ministrul de Interne declara că „[...] partea României de dincolo de Milcov (Moldova), este interzis legal israeliților să arendeze proprietăți [...], dispoziții similare au fost adoptate pentru România de dincoace de Milcov

¹ Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, Editura Hasefer, București, 2006, p. 69.

² V. Russu, *Viața politică în România (1866-1871)*, Editura Corgal Press, Bacău, 2004, p. 218.

³ *Istoria Românilor*, Vol. VII, Tom. I, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 568.

⁴ *Ibidem*.

(Valahia), pentru a împiedica israeliții să locuiască în comunele rurale și să devină antreprenori de hoteluri, de cabarete, și să arendeze proprietăți.”⁵ Această măsură reflecta preocupările Guvernului român de a limita influența economică a evreilor în anumite sectoare, dar trebuie interpretată în contextul vremii. Multe state europene adoptau în acea perioadă măsuri similare, menite să reglementeze prezența și activitățile minorităților etnice sau religioase, fără ca aceste măsuri să fie neapărat văzute ca forme extreme de discriminare. Cu toate acestea, efectele acestor circulare au fost nefavorabile pentru poziția statului român la nivel internațional, căpătând dimensiuni tot mai mari în presa străină. Tocmai de aceea, autoritățile britanice au atras atenția asupra persecuțiilor realizate împotriva evreilor, ce au avut loc în luna iunie a anului 1867, evreii fiind reținuți de autorități „sub pretextul vagabondajului”⁶.

Trebuie să menționăm cauza acestor circulare, motivul ce l-a determinat pe Ministrul de Interne Ion C. Brătianu să le emită. Pe de o parte, unul dintre motivele care a stat la baza emiterii acestor circulare a fost reprezentat de pătrunderea a foarte multor evrei în spațiul românesc din Austria și Rusia, din cauza expulzărilor de acolo, acest lucru fiind facilitat de desființarea pașapoartelor în Principate, după abdicarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Acest val de populație nouă, a început să se implice în sectorul economic, lucru care a dus la nemulțumirea populației autohtone, astfel Brătianu s-a văzut nevoit să ia o serie de măsuri, pe lângă aceste circulare, el a solicitat inclusiv Adunării Deputaților un buget suplimentar pentru funcționarii de la biroul pașapoartelor, care urmau să colaboreze cu poliția pentru a monitoriza imigrația⁷. Pe de altă parte, evreii erau supuși străini, iar ei nu respectau întotdeauna legislația locală, organizându-se într-o manieră care le oferea o anumită autonomie. Mai mult, liderii comunității evreiești din Moldova au intervenit de mai multe ori pe lângă autoritățile austro-ungare pentru a împiedica eliminarea jurisdicției consulare în România. Această jurisdicție reprezenta un obstacol major în calea obținerii independenței țării, deoarece permitea puterilor străine să mențină un anumit control asupra unei părți a populației⁸, lucru ce-l nemulțumea pe ministru, deoarece la vremea respectivă obținerea independenței însemna un ideal care trebuia atins. Se mai poate adăuga faptul că în anul 1867, gruparea liberală nu avea o susținere atât de mare în Moldova, iar prin emiterea circularelor ministrul ar fi avut ca scop atragerea de partea sa a unei categorii din populație⁹. Astfel în acest context social și politic Ion C. Brătianu a emis celebrele circulare.

Activitatea consulilor britanici din România a fost activă, consulul general John Green a adus în atenția domnitorului Carol I problemele create de circulare, iar măsurile îndreptate împotriva populației evreiești au fost stopate pentru o perioadă de timp, plângeri pe acest subiect nemaifiind înregistrate¹⁰.

Chiar dacă lucrurile păreau să se fi liniștit, militanții pentru drepturile evreilor încă analizau situația, ca de exemplu Francis H. Goldsmid, mare personalitate de origine evreiască și membru al Parlamentului britanic, a purtat o vastă corespondență cu Alianța Israelită Universală, iar la 4 iulie 1867, îi transmitea o serie de vești primite de la această alianță, diplomatului Edmund Hammond, unde a fost prezentat un contrast între două situații aparent opuse, pe de o parte, o decizie judiciară favorabilă evreilor, iar pe de altă parte, ostilitatea politică și socială la nivel guvernamental și popular. Aflăm că trei evrei acuzați de vagabondaj au fost achitați de Curtea de Apel, Manolache Costache Epureanu, fost ministru și membru al Adunării Legislative, aducând argumente *pro* în favoarea celor achitați¹¹. Această decizie subliniază că sistemul judiciar oferea protecție legală minorităților, în special celor străine aflate pe teritoriul României. Faptul că fostul ministru Epureanu s-a implicat în susținerea celor acuzați

⁵ T.N.A., FO 424/347, *Correspondence respecting the condition and treatment of the jews in Servia and Roumania*, London, March 1877, No. 54, The President of Alliance Israelite Universelle to Lord Stanley, Paris, le 7 Juin, 1867, p. 25.

⁶ *Ibidem*, No. 61, Baron L. Rothschild to Mr. Hammond, New Court, June 20, 1867, p. 28.

⁷ V. Russu, *op.cit*, p. 218.

⁸ *Ibidem*, p. 220.

⁹ Cătălin Turliuc, *Chestiunea evreiască în viziunea lui P.P. Carp*, în „Studia et acta historiae iudaeorum romanicae”, Nr. IV, Editura Hasefer, București, p. 104.

¹⁰ T.N.A., FO 424/347, No. 63, Consul-General Green to Lord Stanley, Bucharest, June 21, 1867, p. 29.

¹¹ *Ibidem*, No. 65, Sir F. Goldsmid to Mr. Hammond, St. John's Lodge, Regent's Park, July 4, 1867, p. 29.

sugerează că autoritatea administrativă își depășea atribuțiile, iar cei condamnați puteau fi achitați de către organele justiției.

Noi controverse își fac apariția odată cu vizita domnitorului Carol I la Galați și Brăila. Deși Carol a manifestat o deschidere față de evrei, asistând la o ceremonie religioasă la templul israelit, Comitetul Israelit regional de la Galați sugera că domnitorul a dat o declarație, conform căreia evreii moldoveni merită această persecuție, pentru că monopolizează comerțul și sănătatea publică¹². O astfel de opinie pare a fi o exagerare, deoarece consulul John Green, iar ulterior și alte persoane însărcinate cu apărarea drepturilor evreilor din spațiul românesc, care au participat în audiență la domnitor, au negat aceste informații, sugerând o atitudine mereu deschisă a lui Carol, dând angajamente că vor analiza evenimentele mai puțin fericite prin care trec evreii, încercând să găsească soluții favorabile pentru aceștia.

Situația evreilor din spațiul românesc a fost adusă în atenția Parlamentului Britanic, într-o dezbatere din Camera Comunelor de la 5 iulie 1867, Lordul Stanley, ce ocupa funcția de Secretar de Stat al Afacerilor Externe, informa despre faptul că l-a instruit pe consulul britanic de la București, John Green, cerându-i acestuia să acționeze în „termeni puternici, dar prietenoși, pe acest subiect”¹³, observându-se din declarația lordului, intenția de a păstra o bună relație cu autoritățile române.

Implicarea autorităților britanice devine din ce în ce mai activă odată cu înecul unor evrei acuzați de „vagabondaj” în data de 14 iulie. Acest lucru a dus la vizita lui Sir Moses Montefiore în România, mare filantrop și influent diplomat evreu britanic; anunțată printr-o scrisoare, datată 18 iunie 1867, adresată Lordului Stanley, cerând scrisori de recomandare către ambasadorii britanici din Paris, Berlin, Viena și București, subliniind influența pe care Marea Britanie o putea exercita asupra autorităților române și europene, pentru a obține sprijin în misiunea sa diplomatică de a „aduce unele ameliorări în condiția evreilor moldoveni”¹⁴. Prin implicarea sa, acesta spera să exercite presiuni asupra Guvernului român, folosindu-se de prestigiul diplomatic al Londrei și de rețeaua sa de ambasadori din capitalele europene pentru a influența deciziile politice din regiune. Vizita avea la bază un incident petrecut la Galați, acesta fiind informat de către comunitatea de evrei din această localitate, despre înecul unor confrăți acuzați de „vagabondaj” în data de 2/14 iulie 1867¹⁵.

În mai multe rânduri documentele vremii, vorbesc despre acest caz în care câțiva evrei s-au înecat în Dunăre; eveniment ce a atras imediat atenția internațională.

Rapoartele făcute de agenții britanici și discuțiile cu autoritățile române și turcești pun în lumină un joc al responsabilității între cele două părți: România și Turcia. Pe de o parte, autoritățile române acuză comportamentul inuman al soldaților turci, iar pe de altă parte, românii sunt descriși ca fiind la fel de inumani față de acești evrei. Situația este agravată de lipsa unor acte oficiale ale evreilor, ceea ce le-a permis autorităților să îi trateze ca fiind vagabonzi și să îi expulzeze în conformitate cu circularele emise de ministrul de interne Brătianu, fără a se asigura de siguranța lor. Sir F. Goldsmid, îl informează pe Mr. Hammond, subsecretarul de stat permanent pentru Afacerile Externe, despre o scrisoare și o telegramă primită de la Alianța Israelită Universală, aducându-i la cunoștință despre moartea prin înecare „a celor patru nefericiți”¹⁶, împărțind vina între organele române și cele turcești, deoarece turcii nu îi lăsau să debarce, în timp ce românii încercau să-i împingă din barcă pe uscat.

¹² *Ibidem*, Inclosure in No. 65, M. Nodrmann to Sir. F. Goldsmid, Paris, le 2 Julliet, 1867, p. 30.

¹³ The Danubian Principalities—Persecution Of Jews, Volume 187: debated on Monday 3 June 1867, <https://hansard.parliament.uk/Commons/1867-06-03/debates/38d2f9d1-aed2-4f0c-a484-65a18fdc3fab/TheDanubianPrincipalities—PersecutionOfJews>, accesat pe 10 octombrie 2024.

¹⁴ T.N.A., FO 424/347, No. 68, Sir M. Montefiore to Lord Stanley, Grosvenor Gate, Park Lake, July 18, 1867, p. 31.

¹⁵ *Ibidem*, Inclosure in No. 69, The Jewish Community at Galatz to Sir M. Montefiore, Orsova, le 18 Julliet, 1867, p. 31.

¹⁶ *Ibidem*, No. 73, Sir F. Goldsmid către Mr. Hammond, St. John's Lodge, Regent's Park, July 22, 1867, p. 33.

Guvernul Român nu a trecut cu vederea acest eveniment, ba chiar a înștiințat Poarta despre acest lucru, solicitând trimiterea unui comisar turc, pentru a participa la ancheta care urma a fi realizată de către autoritățile române¹⁷, afirmație întărită de mai multe ori în corespondența diplomatică.

Înecul evreilor acuzați de vagabondaj, a atras în jurul său intervențiile marilor personalități de origine evreiască britanice, ca de exemplu Baronul Lionel de Rothschild, evreu britanic, bancher, politician și filantrop, membru al Parlamentului Britanic, în Camera Comunelor, atrăgând constant atenția Lordului Stanley¹⁸, cerându-i acestuia să intervină prin Corpul Consular de la București.

Autoritățile române au realizat o anchetă, inițiată de domnitor și soldată cu un raport, de unde reiese faptul că expulzarea evreilor fusese realizată în baza unei sentințe judiciare, pronunțate în orașul Iași, conform căreia indivizii erau declarați „vagabonzi”, urmând a fi trimiși în țara de origine, astfel pe data de 30 iunie evreii au fost transportați pe malul turcesc, dar readuși de autoritățile otomane pe malul românesc, în acel moment doi dintre ei s-au înecat, din cauza faptului că turcii ar fi țipat la ei, aruncându-i din barcă. Se subliniază faptul că autoritățile române nu se fac vinovate de tragicul înec al celor doi evrei, acest lucru fiind susținut atât de supraviețuitori, cât și de martorii oculari; contestând vehement rapoartele consulare ce-i acuzau pe soldații români de tratamente violente, cum că i-ar fi dat jos din barcă lovindu-i cu armele, aducând ca probă constatarea medicală potrivit căreia cadavrele celor înecați nu prezentau răni de baionetă sau alte urme de agresiune¹⁹. Raportul realizat de comisia română nu l-a convins în totalitate pe consulul Green, considerându-l incomplet, suspectând mușamalizarea unor fapte²⁰, ceea ce este de înțeles deoarece urmările acestui eveniment au fost numeroase, ca de exemplu un agent al Companiei Austriace Lloyd pe nume Marinovitch, a răspândit afișe în orașul Galați despre înecul celor doi, ceea ce a dus la o petiție a consulilor de la Galați²¹ adresată prefectului Lupașcu, protestând împotriva acestui eveniment nefericit.

Relația dintre corpul consular și prefect a fost una foarte tensionată, consulii îl învinuiesc pe Lupașcu de responsabilitatea totală a acestui eveniment, în timp ce prefectul stipula faptul că evreii expulzați nu erau supuși ai puterilor străine²², astfel competența consulilor de a se implica nu ar fi tocmai legală, amestecul acestora în treburile strict juridice și administrative era considerat un afront adus autonomiei Principatelor. Expulzarea evreilor nu a reprezentat o acțiune arbitrară, ci o aplicare a legii, iar problema a fost strict legată de procedura și modul în care această expulzare a fost efectuată, deoarece trimiterea evreilor către teritoriul turcesc s-a realizat fără să fi fost asigurată siguranța, ceea ce a avut ca și rezultat înecul a doi dintre cei zece aflați în barcă, lucru ce a dus la complicarea situației.

Cu toate acestea, incidentul de la Galați a generat un val de critici internaționale, intensificând presiunile asupra autorităților române, în ceea ce privește statutul evreilor, așa cum am putut observa mai sus. Astfel, în acest context foarte tensionat, vizita lui Sir Moses Montefiore în România a avut un impact semnificativ. Lider influent al comunității evreiești internaționale, Montefiore a venit cu scopul de a pleda pentru îmbunătățirea condițiilor evreilor care locuiau pe teritoriul românesc.

Baronul Moses Montefiore a ajuns la București în data de 10/22 august 1867, fiind prezentat de către consulul Green corpului consular britanic, iar la o zi de la sosirea în capitală, bătrânul baron a fost introdus ministrului Ștefan Golescu, ulterior primit în audiență de către domnitorul Carol I, la reședința acestuia de la Cotroceni²³. Moses Montefiore a fost foarte bine întâmpinat de către Carol, „prințul ne-a

¹⁷ *Ibidem*, No. 84, Mr. Hammont to Sir. F. Goldsmid, Foreign Office, August 2, 1867, p. 36.

¹⁸ *Ibidem*, No. 74, Baron L. de Rothschild to Lord Stanley, New Court, July 22, 1867, p. 34.

¹⁹ *Ibidem*, Inclosure 2 in No. 88, *Raport of the Commission named by the Gouvernement in the matter of the ten Jews declared Vagabonds, and who were thrown into the Danube of Galatz*, p. 40.

²⁰ *Ibidem*, Inclosure 3 in No. 88, Consul-General Green to M. Golescu, Bucharest, August 2, 1867.

²¹ Petiția a fost semnată de consulul austriac, francez, britanic, italian, prusac și rus.

²² T.N.A., FO 424/347, F. in No. 88, *Réponse de M. le Préfet de Galatz à la note de MM. les Consuls*, p. 44.

²³ *Ibidem*, No. 97, Consul-General Green to Lord Stanley, Bucharest, August 24, 1867, p. 52.

primit cu acea politețe genială care îi este naturală”²⁴, iar discursul său „demn și modest”²⁵ pare să-i fi surprins pe ministru și domnitor, care probabil se așteptau la o pledoarie mult mai vehementă din partea baronului, deoarece venirea sa era de o mare anvergură, fiind lesne de înțeles că se așteptau la revendicări directe. Vizita lui Montefiore a fost un moment de negociere diplomatică, în care fiecare parte a încercat să-și mențină poziția fără a escalada tensiunile deja existente.

După întâlnirea dintre Sir Moses Montefiore și domnitorul Carol I, a urmat un schimb epistolar, inițiat de baron care începe discuția cu o pledoarie elegantă și strategică. Departele de a fi agresiv sau revendicativ, tonul său este unul de respect față de Carol, invocând atât autoritatea sa morală, cât și susținerea unor mari puteri europene, precum Marea Britanie, Franța, Austria și Rusia. Solicitarea sa nu este formulată ca o critică directă, ci ca o rugămintă ca evreii din România să fie protejați împotriva hărțuirii, oferind astfel prințului șansa de a-și reafirma angajamentul față de principiile toleranței²⁶. Răspunsul domnitorului Carol nu este mai prejos, fiind unul echilibrat, ghidat de o diplomatie aparte. Pe de o parte, el reafirmă **principiul libertății religioase pentru evrei**, pe de altă parte, subliniază faptul că incidentele de violență împotriva evreilor sunt „izolate” și că Guvernul său nu poate fi tras la răspundere pentru ele²⁷. Montefiore tratează acest răspuns ca o victorie diplomatică, considerând că obiectivul său a fost îndeplinit. Prin acest schimb epistolar, domnitorul a încercat menținerea unui echilibru între presiunile externe și contextul intern, denotând faptul că statul român este deschis la dialog diplomatic.

Concluzionând, anul 1867 a reprezentat un moment de răscruce în istoria modernă a României, în care dorința de afirmare și de consolidare a statului s-a ciocnit cu realitatea sensibilă a statutului minorităților. Circularele lui Ion C. Brătianu și incidentele care au urmat, au scos la iveală tensiunile dintre politica internă și presiunile externe exercitate de puterile europene, în special de Marea Britanie. Evenimentele dramatice, precum înecul evreilor acuzați de „vagabondaj”, au transformat o problemă internă într-o chestiune de interes diplomatic internațional, atrăgând atenția unor figuri marcante precum Adolphe Crémieux, Francis Goldsmid, Moses Montefiore sau baronul Lionel de Rothschild. Vizita și intervențiile lui Montefiore au marcat un moment de echilibru diplomatic, în care domnitorul Carol I a reușit să mențină prestigiul tânărului stat român, fără a ignora solicitările venite din partea comunității evreiești internaționale. Astfel, episodul anului 1867 arată că procesul de modernizare al României nu a fost lipsit de contradicții și confruntări, dar și că dialogul diplomatic a contribuit decisiv la menținerea unei relative deschideri față de problematica evreiască, conturând totodată imaginea unei României aflate la intersecția dintre tradiție, naționalism și valorile Europei moderne.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, Inclosure 1 in No. 101, Sir M. Montefiore to the Prince of Roumania, Bucharest, August 27, 1867, p. 57.

²⁷ *Ibidem*, Inclosure 3 in No. 101, The Prince of Roumania to Sir. M. Montefiore, Cotroceni, le 18/30 Août, 1867, p. 58.

BIBLIOGRAPHY:

1. The National Archive (T.N.A.), London, FO 424/347, *Correspondence respecting the condition and treatment of the jews in Servia and Roumania*, London, March 1877
2. IANCU, Carol, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, Editura Hasefer, București, 2006
3. *Istoria Românilor*, Vol. VII, Tom. I, Editura Enciclopedică, București, 2003
4. RUSSU, V., *Viața politică în România (1866-1871)*, Editura Corgal Press, Bacău, 2004
5. TURLIUC, Cătălin, *Chestiunea evreiască în viziunea lui P.P. Carp*, în „*Studia et acta historiae iudaeorum romaniae*”, Nr. IV, Editura Hasefer, București, 1999
6. The Danubian Principalities—Persecution Of Jews, Volume 187: debated on Monday 3 June 1867, <https://hansard.parliament.uk/Commons/1867-06-03/debates/38d2f9d1-aed2-4f0c-a484-65a18fdc3fab/TheDanubianPrincipalities—PersecutionOfJews>, accesat pe 10 octombrie 2024.